

SAD i Rusija: vreme „resetovanja”

Vladimir Trapara, VREME „RESETOVANJA” – ODNOSI RUSIJE I SJEDINJENIH DRŽAVA U PERIODU OD 2009. DO 2012. GODINE, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2017, 413 str.

Dugogodišnji ministar spoljnih poslova Ruske Federacije Sergej Lavrov i tadašnja novopostavljena američka državna sekretarka Hilari Klinton, sastali su se 6. marta 2009. godine u Ženevi. Bio je to njihov prvi zvanični susret koji je obeležio jedan nesvakidašnji i simbolikom ispunjen diplomatski potez dvoje državnika. Oni su zajedno pritisli *reset* dugme (crveno dugme na žutoj podlozi koje podseća na ono za odobrenje nuklearnog napada) – namenski izrađen poklon Klintonove ruskom kolegi kojim se izražava namera Vašingtona da otpočine novu eru u rusko-američkim odnosima. Ovo je bio početak tzv. resetovanja odnosa dve hladnoratovske supersile koje će obuhvatiti vremenski period od 2009. do 2012. godine.

„Resetovanje” kao najozbiljniji pokušaj približavanja SAD i Rusije u vremenu nakon Hladnog rata, predmet je monografije dr Vladimira Trapare koja se 2017. godine pojavila u izdanju Instituta za međunarodnu politiku i privredu iz Beograda. Suština „resetovanja” (kao izvorne ideje i inicijative tadašnjeg novoizabranog američkog predsednika Obame i njegovih najbližih saradnika) ogleda se u shvatanju da je saradnja između dveju država u određenim oblastima moguća i poželjna, te da je od obostranog interesa. SAD su naročito bile zainteresovane za saradnju sa Rusijom u vezi sa intervencijom u Avganistanu, borbom protiv terorizma, pitanjima nuklearnog razoružanja i neproliferacije. S druge strane, činjenica da je približavanje stavova rezultiralo saradnjom ne može da prenebregne jednu drugu, takođe važnu činjenicu – da postoje otvorena pitanja oko kojih dve države teško mogu da nađu zajednički jezik. Reč je o npr. ruskom priznanju otopljenih gruzijskih republika i, uopšteno uzev, ruskoj politici prema susednim istočnoevropskim državama. Sve američke administracije od kraja Hladnog rata na ovamo vide interes u odricanju Rusiji prava da učestvuje u konstituisanju evropskog bezbednosnog poretka na temeljima prihvatljivim svim akterima.

Autor nam u predgovoru skreće pažnju na jednu značajnu činjenicu. Za razliku od ruskih i američkih izvora u kojima je on uobičajen, u našoj naučnoj zajednici i publicistici izraz „resetovanje” i, još važnije, suština odnosa dveju sila u ovom periodu uglavnom su ignorisani. Rečima samog autora, jedan od ciljeva njegove monografije je da skrene pažnju javnosti u Srbiji na to da je „resetovanje” postojalo i da je njegovo proučavanje od izuzetnog značaja za celokupne posthladnoratovske rusko-američke odnose kao i njihov budući razvoj.

„Resetovanje” se u knjizi analizira u svetlu činjenice da se ono javilo kao relativno kratka epizoda koja odudara od čitave savremene istorije odnosa Rusije i SAD. Rusko-američki odnosi neposredno pre resetovanja su bili loši zbog rusko-gruzijskog rata (2008), da bi se nakon njega još više pogoršali kada je izbila spoljnopolitička kriza u Ukrajini (2013) i prerasla u građanski rat (2014). Proučavanje ove teme uslovalo je otvaranje velikog broja gorućih pitanja u okviru nauke o međunarodnim odnosima koja od okončanja Hladnog rata pa do danas nesmanjenim žarom zaokupljaju pažnju istraživača. Na ovom mestu skrećemo pažnju na najmanje dva takva pitanja: zašto se svaki pokušaj približavanja Rusije i Sjedinjenih Država u posthladnoratovskom periodu završio neuspehom; i, koji bi to uslovi trebalo da budu ispunjeni da bi u budućnosti približavanje dve zemlje odista moglo da uspe. Odgovori na ova pitanja su nesumnjivo od vitalnog značaja za razumevanje kompleksnih odnosa dve sile, ali i u širem smislu anarhične i nestabilne prirode međunarodnog sistema.

Rezultati teorijski utemeljenog i primerima potkrepljenog istraživanja predstavljeni u monografiji *Vreme „resetovanja” – odnosi Rusije i Sjedinjenih Država u periodu od 2009. do 2012. godine* zapravo su epilog višegodišnjeg rada dr Vladimira Trapare na doktorskoj disertaciji. Autor je odličan poznavalac teorija međunarodnih odnosa, pa ne iznenađuje činjenica da se opredelio za teorijsku sintezu različitih škola mišljenja i koncipiranje sopstvenog analitičkog okvira. Takav pristup mu je omogućio da razvije sofisticiraniji teorijski model i prevaziđe nedostatke koji bi potencijalno proizašli iz prevelike apstraktnosti *mainstream* teorijskih postavki u međunarodnim odnosima. Model spoljnopolitičkog ponašanja država izvodi se sintezom teorije ravnoteže interesa i performativne teorije. Reč je o teorijskom eklektizmu budući da dve pomenute teorije pripadaju suprotstavljenim taborima u nauci o međunarodnim odnosima – realizmu (neoklasičnom) i idealizmu. I pored toga, moguće je tvrditi da obema ovim teorijama nedostaje ono „nešto” kako bi objašnjenja koja nude bila upotrebljivija – teoriji ravnoteže interesa uticaj identiteta na oblikovanje interesa, a performativnoj teoriji kategorije interesa i moći – pa je zbog toga autor pribegao formiranju nove varijable – „identitet/interes”.¹ Upravo trajna inkompatibilnost

¹ Autor smatra da „(...) identitet/interes obuhvata obrasce mišljenja i ponašanja trajnijeg karaktera specifične za jednu državu, koji sadrže osnovne vrednosti koje ona usvaja i način na koji ona vidi sebe, svoje mesto u svetu i sam svetski poredak, a izraz dobijaju u zadovoljstvu ili nezadovoljstvu postojećim stanjem” (str. 85). Izvođenje „identiteta/interesa” SAD je osobito interesantno. Kao imaginarna zajednica (ne postoji etnička grupa „Amerikanaca” koja je osnovala državu), za SAD je od izuzetne važnosti da se razgraniči u odnosu na „druge” prema kriterijumu privrženosti vrednosti individualizma i na njoj zasnovanim ustanovama i principima. Prema autoru, SAD ne vide drugu mogućnost da opstanu u današnjem svetu nego da ga vode, i to na način da ga integrišu saglasno sopstvenim vrednostima.

„identiteta/interesa” Rusije i Sjedinjenih Država ima za posledicu nemogućnost dosezanja njihovog stvarnog, tj. održivog približavanja. Takođe, u ovom delu autor nudi model za merenje moći država pomoću koga dolazi do zaključka da u današnjem međunarodnom sistemu postoje samo tri velike sile – SAD, Kina i Rusija, od kojih su jedino SAD pol moći, dok su druge dve „samo” obične velike sile, te se današnji sistem još uvek može smatrati unipolarnim. Međutim, autor kao možda i ključno obeležje savremenog „identiteta/interesa” Rusije izdvaja njeno istrajavanje da joj bude priznat status nezavisne velike sile koja ravnopravno sa drugima učestvuje u kolektivnom upravljanju multicentričnim svetom. Nisu li uostalom upravo na tim principima sazdane Ujedinjene nacije i njenim glavnim organima Generalna skupštini i Savetu bezbednosti date nadležnosti u domenu očuvanja međunarodnog mira i bezbednosti? Opet, dominantno američko (a u širem smislu i zapadno) viđenje ruske spoljne politike insistira na diskursu o ruskom narušavanju suvereniteta suseda zarad očuvanja sfere uticaja iz sovjetskog doba. Naposletku, autor svodno primećuje da i Rusija i SAD doživljavaju sebe kao „nezamenljive nacije” u svetskoj politici. Već dugi niz godina ostaje otvoreno pitanje u nauci o međunarodnim odnosima zbog čega ove dve sile ne uspevaju da nađu zajednički jezik, bez obzira na promene međunarodnih prilika (koje su nekada bile i korenite, odnosno sistemskog karaktera). Ozbiljno istraživanje „resetovanja” nesumnjivo doprinosi rasvetljavanju određenih aspekata napetog odnosa dve države.

Kako bi period „resetovanja” postavio u kontekst, kako zbivanja na međunarodnom planu, tako i toka bilateralnih odnosa Rusije i SAD po okončanju Hladnog rata, Vladimir Trapara dužnu pažnju posvećuje događajima koji su mu prethodili (pored ostalog, prethodnim pokušajima približavanja i rusko-gruzijskom sukobu), kao i onima koji su usledili nakon definitivnog kraha „resetovanja” (i u određenoj meri na takav ishod uticali). Pre svega se ovde misli: prvo, na smenu vlasti u vrhu Ruske Federacije (na najvažnijoj političkoj funkciji – predsedničkoj, Medvedev je zamenio Putin); potom krizu u Ukrajini nakon koje su odnosi dve sile dotakli najnižu tačku još od Hladnog rata; i, naposletku sukobe na Bliskom istoku i krizu u Siriji.² Na taj način, zaokružena je slika događaja od značaja za „resetovanje” u vidu hronologije najvažnijih međunarodnih potresa tokom relevantnog perioda.

U centralnom delu monografije izdvojene su tri oblasti kao indikativne za ispitivanje uspeha približavanja: evropski bezbednosni režim, kontrola naoružanja i razoružanje i odnos prema „vrućim” i „zamrznutim” sukobima. Svaka od ovih oblasti moguće saradnje je detaljno analizirana, a događanja na međunarodnom

² Značajno je istaći da autor smatra da je upravo činjenica da su se na vodećim državničkim funkcijama u SAD i Rusiji našli upravo Medvedev i Obama, kao i odustajanje Obame od planova njegovog prethodnika o protivraketoj odbrani u Evropi, doprineli dostignućima „resetovanja”.

planu od značaja za period „resetovanja“ (2009–2012) razmatrana prema hronološkom sledu. Kao najveći uspesi, odnosno postignuća „resetovanja“ izdvajaju se sklapanje novog nuklearnog sporazuma o razoružanju (Novi START), saradnja oko Avganistana (unapređenje mehanizma snabdevanja američkih trupa preko ruske teritorije) i borba protiv terorizma, dogovor oko pooštavanja sankcija Iranu, učlanjenje Rusije u Svetsku trgovinsku organizaciju, dok se neuspehom smatra izostanak dogovora o evropskoj bezbednosnoj arhitekturi. Sporna su ostala i pitanja zaključenja evropskog bezbednosnog sporazuma, proširenja NATO na istok i status OEBS-a (Rusija smatra da je najveći nedostatak ove bezbednosne organizacije koja odlučuje konsenzusom, taj što njene odluke nisu pravno obavezujuće). Ocena je autora da se jedan od razloga neuspeha „resetovanja“ krije u činjenici da ga jača strana koja ga je i inicirala – SAD, nikada nije doživljavala kao strateški, već samo pragmatični cilj. Dalje, izdvaja se vredna uporedna analiza Strategije nacionalne bezbednosti SAD iz 2010. godine i ruski pandan tog dokumenta usvojen godinu dana ranije. Uprkos tome što je „resetovanje“ tih godina bilo u punom jeku, u najvažnijim spoljnopolitičkim strategijama se očitavaju indikatori inkompatibilnih „identiteta/interesa“, kao glavne kočnice suštinskog progresu približavanja.

Autor nije propustio da se osvrne na odnos Rusije i NATO-a. Gledano iz perspektive Rusije istrajavanje (i proširenje) Severnoatlantskog saveza po okončanju Hladnog rata može imati samo dve svrhe – ili odbranu od Rusije ili ofanzivu protiv nje. Imajući napred navedeno u vidu, preporuka autora za prevazilaženje bezbednosne podele u Evropi sastoji se: ili, u ukidanju svih vojnih saveza na evroatlantskom-evroazijskom prostoru; ili, u opstanku NATO-a, ali uz njegov povratak na ulogu odbrane država „Zapada“ i odricanje od proširenja na istok i u međuvremenu preuzetih globalnih (uglavnom ofanzivnih) uloga.

Monografija dr Vladimira Trapare predstavlja vredan naučnoistraživački pogled na konfliktne posthladnoratovske rusko-američke odnose. Analiza perioda njihovog „resetovanja“ predstavlja odličnu osnovu za dalju razradu teorijskog koncepta približavanja država (pre svega velikih sila) u nestabilnom okruženju savremenih međunarodnih odnosa. U njoj su izneti stavovi koji predstavljaju dobro polazište za debatu o ulozi i doprinosu velikih sila (SAD, Rusije, Kine) i njihovih međusobnih odnosa (raz)gradnji međunarodnog pravnog poretka nadređenog anarhiji međudržavnih odnosa.

Sam autor u predgovoru govori o grananju interesovanja i istraživačkih tema, koje je, da se zaključiti, proisteklo iz obimnosti i složenosti, ali i naučne inspirativnosti materije koju je obrađivao. Bilo bi ne samo zanimljivo, već i naučno opravdano i nadasve korisno u budućnosti čitati o ruskim intervencijama. Posebno, pošto se naša naučna i akademska zajednica obilato bavila intervencijama SAD u Iraku i Avganistanu, i na neki način zapostavila dinamičan postsovjetski prostor.

Na kraju sažetog predavljanja osnovne argumentacije iznete u monografiji *Vreme „resetovanja” – odnosi Rusije i Sjedinjenih Država u periodu od 2009. do 2012. godine*, želimo da još jednom naglasimo njenu vrednost za studente i članove naučne zajednice upućene na studiranje i proučavanje međunarodnih odnosa i bezbednosti u 21. veku. Takođe, topla preporuka za knjigu ide i široj čitalačkoj publici zainteresovanoj za produbljeno razumevanje i promišljanje o tokovima svetske politike.

Dragana DABIĆ